

Відгук опубліковано
29.06.2026р.

Голова редакції спеціалізованої
вченої ради
ДФ 26.133.126
доктор філол. наук, доцент
Бітківська Т.В.
Т.В.

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.126
у Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка
доктору філологічних наук, доценту
завідувачу кафедри світової літератури
факультету української філології,
культури і мистецтва
Галині БІТКІВСЬКІЙ

ВІДГУК

офіційного опонента **Маценки Світлани Павлівни**, доктора філологічних наук, професора, професора кафедри німецької філології Львівського національного університету імені Івана Франка про дисертацію **Михайлюка Андрія Ростиславовича «Художні виміри сексуальності й ідентичності в азійсько-американській квір-прозі початку XXI століття»**, подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія

1. Актуальність дисертаційної роботи. У сучасній гуманітаристиці утверджується ідея, що саме у такі нестабільні часи, як наш, *стать, сексуальність та ідентичність* стають вирішальною ареною, на якій розігруються політичні, соціальні та культурні конфлікти, котрі спричиняються до переорганізації й оновлення суспільства. Тим самим вказується на їх дієвість і широку значущість. У цьому зв'язку саме студії квіру забезпечують теоретичними засадами й аналітичними допоміжними засобами для розуміння сучасного моменту, для усвідомлення його передумов і для розробки способів реагування на нього. Можна стверджувати, що теорії статі та гендеру, тісно пов'язаної з ними ідентичності, а також квіру належать сьогодні до європейського академічного мейнстріму. Тож долучення українського літературознавства до цього актуального, наукового, інтердисциплінарного, здебільшого англomовного дискурсу не тільки на часі, але й абсолютно необхідне і затребуване з огляду на швидкі зміни в нашому суспільстві, культурному середовищі та літературному полі. Це забезпечує нас оригінальним

дослідницьким методом чи способом лектури, який пронизує різні дослідницькі сфери (літературу, історію, філософію, соціологію, культурологію), будучи спрямованим на виявлення того, як і якою мірою зокрема художня література визначена виборюваними нормами щодо гендеру, сексуальності та ідентичності. Водночас ми отримуємо цікаву оптику, через яку зможемо по-новому розглядати проблеми суб'єктивності, міграції, расизму, соціальних рухів, інвалідності, мистецтва, тощо. Бо студії квіру пропонують універсалізовану перспективу, яка передбачає, що критичний фокус щодо сексуальності та ідентичності є засадничим, щоб розуміти чи не кожен аспект культури та суспільства. Тому дисертація Андрія Михайлюка є абсолютно актуальною особливо в теоретичному плані, а щодо сформульованих для розв'язання проблем вона може вважатися навіть нагальною. Зважаючи на жанрову та ідейну різноманітність азійсько-американської квір-прози, зокрема також на наявність антологій таких текстів, і на пов'язані з ними цікаві феномени складної гібридності та комплексної межовості, дисертація презентує в українському літературному просторі цікавий пласт новітньої літератури, супроводжуваний літературознавчим доступом до її глибинних смислових пластів. Тим самим ідеться про особливий спосіб опрацювання новітніх літературних явищ.

2. Наукова новизна результатів дисертації (теоретичних та/або експериментальних). Рецензована дисертація є суттєвим внеском у сучасну літературознавчу думку, орієнтовану на ширший культурологічний контекст. У ній у динаміці взаємовпливів і розвитку узагальнено поняття сексуальності та ідентичності, покликаючись на їхні визначення в психоаналізі, філософії дискурсу, гендерних студіях, квір-теорії, теорії гендерної перформативності, постколоніалізму та інтерсекційності. Осмислено ключові засади передусім англомовних теорій статі, гендеру, квіру, сексуальності й ідентичності, а відтак українську наукову

термінологію збагачено відповідними поняттями та термінами (Див. Додаток до дисертації). У цьому контексті увиразнено важливе розуміння художнього тексту як місця, яке суттєво впливає на формування й осмислення сексуальності й ідентичності через свої приховані інтенції та смисловий потенціал. Наукова новизна дослідження полягає також у розгорнутому й обґрунтованому представленні сучасної квір-прози: від власного визначення поняття до виділення її жанрових модифікацій та поетологічних властивостей. На особливу увагу заслуговує сформульований в процесі аналізу азійсько-американської квір-прози метод причитання таких текстів та розуміння квіру як аналітичної категорії.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації.

Дисертація Андрія Михайлюка має вагоме теоретичне значення, яке полягає у широкому й багатоаспектному розгляді понять сексуальності і ідентичності крізь призму панівних сучасних взаємопов'язаних і взаємодоповнювальних теорій і концепцій. Відбір цих теоретичних засад у дисертації логічно зумовлений прагненням оприятити в процесі аналізу вибраних творів художню специфіку цих вагомих явищ і розробити відповідний метод аналізу, який уможливорює виявлення зумовленої ними імпліцитної текстуальності, наративної нестабільності і динамічних та змінних процесів смислотворення. Теоретично вагомою є заявлена в дисертації пропозиція опрацювання новітніх літературних явищ.

Результати дисертації можуть бути використані практично як в академічних навчальних курсах із теорії літератури, методології наукових досліджень, історії американської літератури, так і в ширших суспільних обговореннях та дискусіях пов'язаної із темою дисертації проблематики.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, незаперечна. Виклад матеріалу в дисертації відзначається логічністю, зосередженістю на послідовному розвитку думки, ретельним відбором саме

тих теоретичних положень і понять, які дозволяють рухатися далі, ґрунтовним поясненням ключових для дослідження понять і термінів. У такий спосіб теорії постають у динаміці взаємного діалогу, аргументація є наслідком складного дискурсивного процесу, не втрачаючи своєї переконливості. Тому обґрунтованість результатів дослідження багатовимірна: із позиції низки сучасних теорій і концепцій, із погляду їхньої взаємодії, виходячи із констатованого в процесі аналізу творів художньо-текстового виміру досліджуваних явищ, опираючись на узагальнений метод лектури художніх текстів. До обґрунтованості і послідовності викладу слід також віднести вживання в самій дисертації гендерних форм і небінарної форми «вони» щодо Джудіт Батлер. Наукові положення, як от «квір-ідентичність – це співвіднесення персонажа/-ки з різними формами сексуальності й гендеру на особистому рівні та рівні спільноти» (с. 3) або «репрезентація вважається важливою практикою, яка формує культуру і створює систему значень» (с. 39) і т.і., не тільки заявлені, але й ґрунтують аналіз, в процесі якого підтверджуються на художньому матеріалі. Поряд із переконливою теоретичною основою дисертації вагомою виглядає емпірична база дослідження: ціла низка творів азійсько-американської квір-прози.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Дисертація виконана на високому теоретичному рівні, засвідчує добру обізнаність дисертанта з досліджуваним матеріалом, широку начитаність і об'ємні знання. Методологічна компетентність дисертанта не викликає сумнівів: він добре ознайомлений із сучасними методами філологічного дослідження, застосовує їх правильно і доречно.

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях. Дисертація Андрія Михайлюка належно апробована на трьох міжнародних і трьох

всеукраїнських наукових конференціях, її матеріали адекватно відображені у чотирьох статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України, одна з яких у співавторстві.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу. За своїм змістом дисертація Михайлюка Андрія Ростиславовича відповідає вимогам до такого роду досліджень. Вона є завершеною науковою працею і свідчить про наявність особистого внеску здобувача в науковий напрям *філологія*. Дисертація є результатом самостійного дослідження здобувача. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають належні посилання на відповідне джерело.

Дисертація містить теоретичний і два теоретико-практичних розділи, що засвідчує її теоретико-аналітичну спрямованість, комплексність та обґрунтованість узагальнень, здобутих у результаті лектури художніх текстів. Структура теоретичного розділу відтворює шлях дослідника від ретельного відслідковування тлумачень ключових для дисертації понять «сексуальність і ідентичність» у гендерних студіях, квір-теорії, феміністичній теорії, інтерсекційному аналізі, постколоніальних студіях, постструктуралізмі і т.і., наголошуючи при цьому на їхній складності, багатовимірності, змінності та сконструйованості, до огляду квір-дискурсу прози США початку XXI століття та роздумів про генезу сексуальності і ідентичності в історії художньої літератури. Наголошено на впливі соціальних норм та ієрархій на конструювання сексуальності і ідентичності в художній літературі, на тому, що їх розуміють як дискурсивно-перформативний конструкт (за М. Фуко та Дж. Батлер) чи плинну багатовимірну конструкцію (Ів Кософскі Седжвік). У зв'язку із цим потлумачено також поняття «репрезентація» як важливу практику, яка створює систему значень. Щодо азійсько-американської квір-прози виділено гнучке поняття «life writing», яке створює умови для розвитку квір-

нарративів. Відзначено критичний потенціал квір-прози, її жесту опору, зосередження на маргіналізованому досвіді, особливі нарративні техніки і структури, пов'язаність індивідуального досвіду із культурними нарративами влади, раси, етнічності та гендеру.

Другий розділ, в якому розглянуто проблематику особистості і соціуму в азійсько-американській літературі, оснащено розлогими теоретичними вступами, які разом з аналізом низки творів, розкривають проблематику подолання стереотипності сприйняття жінки та чоловіка, статі та гендеру, специфіку трансгендерної ідентичності, театралізації власної ідентичності, а також роль травми і психографії для розкриття психологічної складності маргіналізованої особистості та процесу її сексуального пізнання.

Третій розділ привертає увагу до жанрового різноманіття квір-прози, оповідаючи зокрема про трансформацію класичного роману становлення в квір-літературі: «квірування» цього романного різновиду ретельно проаналізоване і засвідчене на численних текстах. Тоді дисертант знову повертається до заглиблення у теорію травми, пов'язуючи її з тілесністю і нарративністю. Мовиться також про національні та етнічні мотиви у квір-текстах, нарративну нестабільність і навіть про появу «квір-націй».

Висновки влучно і в повному обсязі узагальнюють досягнуті результати дослідження.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Аналіз тексту дисертації А. Р. Михайлюка дає всі підстави стверджувати, що здобувач дотримався вимог академічної доброчесності в повному обсязі.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Позитивно оцінюючи обґрунтованість наукових положень дисертації

А. Р. Михайлюка, її достовірність та новизну, висловимо разом із тим деякі питання та зауваження:

1. Теорія квіру належить до критичних теорій, це підтверджує теоретична частина дисертації. Виклад матеріалу в ній організований так, що розглянуті теорії постають у абсолютно позитивному світлі як емансипаційні, опірні, інноваційні. Як реагують ці критичні теорії на критику у свій бік і до яких із розглянутих аспектів можна було б усе ж підійти критично чи дискусійно? Чи не може бути так, що квір-теорія теж є нормувальною, тобто чи не продукує вона також певні «норми» і встановлює певні ієрархії?
2. У примітці 1 на ст. 29 пояснено, що Джудіт Батлер ідентифікує себе як «небінарну особу», що в першому розділі позначено третьою особою множини. І це цікаво. На жаль, у другому розділі і далі це маркування не зберіглося: «робить», «здійснює» (с. 79).
3. Другий розділ, присвячений азійсько-американській літературі, розпочинається роздумами про «фемінне», «маскулінне» і «трансгендерне». І хоча в першому абзаці йдеться про їхні «образи» і про те, що художні тексти сприяють розумінню «квір-суб'єктивності», дисертант залишається у теоретичному дискурсі про стать та гендер, нагромаджуючи теорію, обтяжуючи цим виклад і сприйняття тексту, і по-справжньому не прокладаючи шляху до розуміння специфіки азійсько-американської квір-прози. У цьому зв'язку: що таке «політичні стратегії квір- та трансгендерних суб'єктів» (с. 83)? У контексті «гендерної флюїдності» і «гнучкості гендерної ідентичності» (с. 84) чому тільки «фемінність» постає як практика «перформативної субверсії»? Тож шлях від нагромадженої загальної теорії до окремих прикладів із низки творів у цьому розділі не виглядає надто продуктивним, в результаті поверхневим видається аналіз відібраних коротких прикладів, які переважно базуються на

переказі або констатації. Наприклад: «Мередіт Талусан використовує образну мову, зокрема метафору, як своєрідну літературну стратегію для опису особистого досвіду гендерної дисфорії» (с. 110) – про яку метафору йдеться і як вона працює у тексті?

4. «Азійсько-американська література» і «азійсько-американська квір-проза»: як співвідносяться ці два поняття?
5. У який спосіб квір-проза сприяє формуванню культурної ідентичності?
6. У дисертації частково йдеться про літературну інтертекстуальність квір-прози (наприклад, Мері Шеллі «Франкенштайн», Ганс Крістіан Андерсен «Русалонька»), чи є у ній також покликання на теоретичні праці, вагомі для квір-теорії, що характерно для багатьох квір-текстів?
7. Чим пояснити привабливість класичного роману становлення у квір-літературі (Bildungsroman)? Із теоретичних праць відомо, що дослідники квір-літератури розрізняють поміж «квір-романами виховання» і «романом виховання геїв та лесбійок», чи знайомий дисертант із таким поділом і чи поділяє він його?
8. У роботі є повтори навіть на рівні формулювання назв підрозділів, як, наприклад, *травма* в другому і третьому розділах. Зустрічаються неточні чи не виразні висловлювання та мовні помилки.
9. Не заперечуючи в цілому важливість теорії травми і для квір-прози, усе ж видається необхідним специфікувати її до об'єкту дослідження. Як це, наприклад, зроблено у книзі «Queer Trauma Across Borders. Comparative Approaches to Literature, Film, and Sound» під редакцією Anchit Sathi (2025), яка переосмислює травму не просто як реакцію на насильство, а як структурний стан квір-суб'єктивності — естетичний, афективний та епістемологічний глухий кут. Через провокаційні прочитання літератури, фільмів, музики та перформансу, автори

викривають, як травма дезорієнтує наратив, порушує ідентичність та чинить опір задоволенню від вирішення.

10.3 огляду на тему дисертації, на більшу увагу заслуговує пара понять «сексуальність та тілесність».

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей. Дослідження засвідчує сформованість у дисертанта високого рівня теоретичних знань, дослідницьких умінь і професійних компетентностей, необхідних для наукової діяльності. Дисертація здобувача ступеня доктора філософії Андрія Ростиславовича Михайлюка на тему «Художні виміри сексуальності і ідентичності в азійсько-американській квір-прозі початку XXI століття» виконана на належному науковому рівні, не порушує принципів академічної доброчесності та є закінченим науковим дослідженням, сукупність теоретичних та практичних результатів якого розв'язує наукове завдання, що має істотне значення для галузі знань 03 Гуманітарні науки.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам. Дисертація Андрія Ростиславовича Михайлюка «Художні виміри сексуальності і ідентичності в азійсько-американській квір-прозі початку XXI століття» відповідає п. 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 № 44 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 за № 155/30023, а її автор заслуговує на присудження

наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія.

Офіційний опонент – доктор філологічних наук,
професор кафедри німецької філології
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Світлана МАЦЕНКА

Підпис проф. Світлани МАЦЕНКИ засвідчую.

Вчений секретар
Львівського національного університету
імені Івана Франка,
доцент

Ольга ГРАБОВЕЦЬКА